

Spindlingar med röd slöja

Karl Soop

Summary — *Cortinarii* with a red veil.

A key is given to Scandinavian species of *Cortinarius* with a reddish (red or brown-red to vinaceous) veil, and four uncommon and interesting species are described and illustrated in colour. The key, which is partly based on M. Moser's well-known key of red-veiled *Cortinarii* (Moser 1965), concentrates on the subgenus *Telamonia*.

Tillägg: Notiser inom klammer har tillagts efter publiceringen.

Inledning

Det händer att man träffar på arter av *Cortinarius* med röda rester av en yttre slöja (*velum*) på foten och ibland på hatten. Vanligen är det fråga om *C. armillatus* (rödbandad sp.), men det händer att fyndet är intressantare. Ofta gör den röda färgen svampen både uppseendeväckande och vacker. Då det inte finns så många arter med denna karaktär, bör man kunna bestämma en kollekt med rött velum utan alltför mycket besvär. I denna artikel har jag gjort ett försök till en sådan nyckel och beskrivit och avbildat ett par arter som man inte lätt hittar i litteraturen. Nyckeln tar bara upp arter som samlats i Skandinavien.

Cortinarius delas in i ett antal undersläkten, och rött velum förekommer främst inom undersläktena *Dermocybe*, *Sericeocybe*, och *Telamonia*. 1965 publicerade M. Moser en välkänd nyckel över spindlingar med rött velum från alla kontinenterna, men hade inte med *Dermocybe*, som han betraktade som eget släkte. Flera av arterna har omvärderats sedan dess och nya arter har tillkommit. Min nyckel bygger dock i relevanta delar på Mosers, och liksom Moser koncentrerar jag beskrivningarna på *Telamonia*.

Nyckel

Kontrollera velumresterna som kan sätta sig som gördlar, fjäll eller bara som glesa trådar på svampfoten. I några fall blir foten flammig nedtill av ett tunt, rött velumlager. Hatten kan vara kal, eller uppvisa velumrester i form av fibrer eller fjäll. Den kan vara hygroman med uttorkningsmönster i form av ringar eller fläckar. Kontrollera lamellfärgen hos unga, färska individer.

Hos vissa spindlingar färgas röda velumrester på foten mer intensivt rött, rödlila till violett av lut (särskilt inom sektionerna *Dermocybe* och *Armillati*). Reaktionen kan i vissa fall användas för att skilja mellan liknande arter (t ex *C. spilomeus* och *C. fulvescens* från *C. heterocyclus*), under förutsättning att den provas på färska, ej för torra individer.

- 1 Hatt klibbig ..... ***Phlegmacium***
Rödaktigt velum inom undersläktet *Phlegmacium* förekommer knappast hos oss. *C. russus* (rostsp.) har rödbrunt men mycket tunt velum, som är svårt att se. Velum hos *C. papulosus* (pricksp.) är normalt brunt, men kan bli vinbrunt. Det finns många arter med violett velum, som hos ett fåtal kan få en rödviolett nyans (t ex *C. variegatus* och *C. arcuatorum*). Slutligen finns en handfull phlegmacier vars ursprungligen gråbruna till gulbruna velum oxideras till en kopparton (t ex *C. orichalceus*, kopparsp., och *C. rufoolivaceus*, slottssp.).

Klibbigt velum karakteriserar undersläktet *Myxacium*, men det är rött endast hos ett par arter från södra halvklotet enligt Moser (*loc cit*).

[Exempel är *C. indolicus* Horak och *C. periclymenus* Soop från Nya Zeeland.]

1*	Hatt torr	2
2	Hatt ej el svagt hygrofan, vanligen fibrig och/eller fjällig	3
2*	Hatt tydligt hygrofan, ofta kal, någon gång fibrig	20
3	Unga lameller röda	Dermocybe p.p. Arter: <i>C. sanguineus</i> (blodsp.) och <i>C. phoeniceus</i> (stor blodsp.). Illustrationer: se Fl. Phot.
3*	Unga lameller gula (ev. brungula).....	4
3**	Unga lameller brunaktiga (ej brungula) till violetta	10
4	Hatt och fot ± täckta av röda fjäll	bolaris (Pers.:Fr.) Fr. (broksp.). Illustration: se Fl. Phot., R & H, m.fl.
4*	Hatt fibrig el m fjäll av annan färg	5
5	Hatt m glesa rödaktiga trådar, fruktkropp robust	rubicundulus (Rea) Pears. (gulnande sp.). Illustration: se Fl. Phot. och R & H.
5*	Hatt m täta fibrer, fruktkropp vanl klen	Dermocybe p.p. Arter: <i>C. uliginosus</i> (sumpsp.; se Phillips 1981) och <i>C. croceoconus</i> (spetspucklig kanelsp.; se Fl. Phot.) Inom <i>Dermocybe</i> finns dessutom flera arter vars velumfärg varierar mellan gråbrunt, gulbrunt och rödbrunt, varvid man särskilt kan nämna <i>C. croceus</i> (gulskivig kanelsp.). Det finns även några arter med orange velum, t.ex. <i>C. fervidus</i> (guldfotad sp.).
10(3)	Fot m små, glesa, rödaktiga fjäll, fruktkropp klen, lam ofta m violett ton, lutreaktion trivial	spilomeus (Fr.:Fr.) Fr. (rödflockig sp.). Illustration: se Fl. Phot.
10*	Fotvelum mer utbredd, fruktkropp robust, lam utan violett ton, lutreaktion på fotvelum vanl stark (se ovan)	11
11	Fot m rödaktiga, ibland diffusa band.....	12
11*	Fot nedtill överdragen i rött.....	craticius Fr. Illustration: se detta nummer av Jordstjärnan; beskrivning nedan.
12	Velum korall- till cinnoberrött, vid björk	armillatus (Fr.:Fr.) Fr. (rödbandad sp.). Illustration: se många svampböcker.
12*	Velum gråskärt el rödbrunt till vinbrunt, i barrskog	paragaudis (Bull.:Fr.) Fr. (tegelbandad sp.). Illustration: se Fl. Phot. [Fler arter i komplexet <i>C. paragaudis</i> har tillkommit, bl a <i>C. roseoarmillatus</i> , <i>C. pinigaudis</i> , och <i>C. subænochelis</i> .]
20(2)	Fot åtminstone nedtill överdragen i rött.....	21
20*	Fotvelum annorlunda fördelat	30
21	Hela fruktkroppen ± rödfärgad	cinnabarinus Fr. (cinnobersp.). Jfr <i>C. anthracinus</i> (purpurbrun sp.), som är purpurröd men har orangetonat velum, samt <i>C. sanguineus</i> ovan. Illustrationer: se Fl. Phot. och R & H.
21*	Hatt brunaktig	22
22	Klen art, fotdiameter normalt < 7 mm	colus Fr. Illustration: se Fl. Phot.
22*	Medelstora arter, fot grövre	23
23	Hatt fint inväxt trådig, tydligt hygrofan.....	24
23*	Hatt grovt inväxt trådig, svagt hygrofan → <i>C. craticius</i>	11
24	I ädellövskog	bulliardii (Pers.:Fr.) Fr. Illustration: se Fl. Phot.
24*	I granskog	25
25	Fot upptill violett, sporer < 8,5 × 6 µm.....	rubrovioleipes Bendiks.& Bendiks. (1993) Inga egna fynd. Beskriven från Norge.
25*	Fot upptill blek, sporer 8,5-9,5(-11) × 6-8 µm.....	cf. pseudocolus Mos. Fynd från två lokaler i Härjedalen av denna förmodligen obeskrivna art. Hatten är vackert rödbrun med röda trådar. Skiljer sig från <i>C. pseudocolus</i> på klart längre sporer; jfr Moser (1965), men liknar <i>C. basirubescens</i> Clel. & Harris, beskriven från Australien. [Arten har inte senare återfunnits och dess båda lokaler har blivit skövlade.]
30(20)	Velum rödaktigt som ungt.....	32
30*	Velum först av annan färg, sedan rodande	31

- 31 Velum först ockra, fruktkropp liten till medelstor, i björkskog..... **heterocyclus** Soop
Illustration: se detta nummer av Jordstjärnan; beskrivning nedan.
- 31* Velum först vitt, fruktkropp liten (hatt < 3 cm), i granskog ..... **miraculosus** Melot (1979)
Ett eget fynd från Hälsingland, plus ett osäkert fynd (med stark lukt) från Västergötland.
- 32 Klenta arter, fotdiameter < 8 mm upptill på flesta utvuxna exemplar i en kollekt 33
- 32* Medelstora arter, fot grövre 40
- 33 Hatt täml grovt trådigt, velum blekt rött, rikligt ..... **præstigiosus** (Fr.) Mos.
Illustration: se detta nummer av Jordstjärnan; beskrivning nedan.
[En närstående art, *C. anomalellus* Soop, med mörkrött velum har senare rapporterats (Lindstr. & Soop, 1999).]
- 33* Hatt ± glatt, fint inväxt trådigt, velum tunt..... 34
- 34 Liten art, hattdiameter < 3 cm, glesa, röda velumtrådar på foten → *C. miraculosus* 31
C. boulderensis Smith är en liknande, amerikansk art med blåton på foten. Inga egna fynd, men bör sökas i landet.
- 34* Hattdiameter upp till 6 cm, fot m röda till rödbruna, ofta suddiga, band..... 35
- 35 Fot kanelbrun, ej svartnande ..... **fulvescens** Fr.
Illustration: se detta nummer av Jordstjärnan; beskrivning nedan.
Jfr. *C. vernus* Lindstr. & Melot (= *C. erythrinus* Fr. ss auct.; se Fl. Phot.), och *C. erubescens* Moser (1967), vars fötter rodnar, men som har gråaktigt velum.
- 35* Fot grå, starkt svartnande..... *C. sp.*
Detta obeskrivna taxon liknar mycket vissa former av *C. uraceus* (svartnande sp.), men har rödaktigt fotvelum. Två fynd från en lokal i Västmanland.
Jfr *C. aurantiomarginatus* Mos. (se Fl. Phot.), vars fot mörknar något, men som har orangefärgat velum.
[“*C. sp.*” har visat sig vara en form av *C. aurantiomarginatus*, vilken f.ö. står nära *C. uraceus*.]
- 40(32) Hatt gråbrun till mörkt rödbrun, svagt hygroman, i barrskog → *C. paragaudis* 12
Jfr *C. badiovinaceus* Moser (1965), som har vinbrunt velum, som ofta sätter sig långt ner på foten som diffusa band.
- 40* Hatt livligt orangebrun, tydligt hygroman, i lövskog ..... **C. veregregius** Henry
Illustration: se Marchand (1985). Ett eget osäkert fynd från björkskog i Västmanland. Moser uppger sig ha funnit arten i bokskog i Sverige.
Jfr **C. helvolus** Fr. var. **medius** Hry, som har kraftiga, orange till rödororange velumbälten på foten. Detta taxon, som står nära *C. hinnuleus* Fr., är tämligen vanligt i ek- och hassellundar i Mellansverige.
[Den senare har rapporterats som *C. hinnuleoarmillatus* Reum. (t ex Jordstjärnan 2004).
— Det finns flera små Telamonier med rödaktigt eller rodande velum i Sverige, som omtalats i senare artiklar: *C. bayeri* (Vel.) Reum. & Moenne-L., *C. coleoptera* Lindstr. & Soop (1999), *C. heterosporus* Bres. (Jacobsson & Soop, 2000).]

Beskrivningar

Cortinarius (Sericeocybe) craticius Fr.

Hatt 3–6 cm; nötblå; grovt inväxt trådigt av mörkbruna, vanl flätade fibrer; kant m svagt brunröd rand; torr; svagt hygroman; rund, sedan välvd.

Fot 4–6 cm × 6–9 mm; ± jämntjock, ibland ngt spetsig; ljusgul, helt el delvis överdragen i intensivt rött, ibland m flätade, röda fibrer; apex gråaktigt.

Velum eldrött till karminrött el rosenrött, tunt; cortina vit; mycel vitt.

Lameller ockra till olivockra; L=42–48, l=2.

Kött blekt gulvitt till gulgrått, svagt marmorerat kanelbrunt, skärt i fotbasen.

Reaktioner: NaOH kraftigt violett till svart i kött och på fotvelum; ingen fluorescens.

Sporer: 6,5–8 × 5–6 µm, ellipsoida, nästan släta.

Ekologi: I blandskog, vid björk och asp; antagligen nordlig; sällsynt. Härjedalen, Vemdalen, Björnrike 1990-09-06 KS-CO443 och 1992-09-06 KS-CO573. Även funnen i tallskog (H. Lindström, pers comm).

Ref: Melot 1989.

En märklig art, dessvärre mycket sällsynt och funnen främst i Norrland. Uppifrån ser den banal ut (som *C. brunneus*), men foten är uppseendeväckande intensivt rödflammig. Lamellerna är påfallande ockrafärgade. Desutom har hattfiberna (och ibland fotfibrerna) en säregen, flätad struktur, ungefär som maskorna i ett fisknät, en egenskap som poängteras av Fries (därav namnet).

[Min bästa lokal (Vemdalen) för arten har sedermera skövats av skogsbruket, men den har återfunnits på andra lokaler.]

***C. (Telamonia) heterocyclus* Soop**

Hatt 2,5–6 cm; gråbrun till mörkt orangebrun, ofta m olivton; inväxt trådigt till mörkbrunt fibrigt, senare glatt m röd ton i mitten; kant blekt gråbrun till grågul el grågrön; torr; hygroman; trubbigt konisk, sedan klockformad till plan, ofta m liten spets.

Fot 4–8 cm × 4–8 mm; slank, jämntjock; gråbrun, senare grå, m flera suddiga, ockra till olivbruna ringar, som snart blir röda till vinbruna (se nedan).

Velum ockra, ibland m oliv ton, anlöpande rött (se nedan), till slut vinrött, täml rikligt; cortina ljusgrå.

Lameller ljus kanelbruna, ibland m svag oliv nyans; L=40, l=2-3.

Kött gråbrunt till grågult m oliv ton.

Reaktioner: NaOH purpurbrun i kött, rödlila på velumrester, även när dessa är ockrafärgade; formalin ingen; guajak svag.

Sporer: 7,5–9,5 × 5–6 µm, ellipsoida, måttligt vårtiga.

Ekologi: I rikare björkskog (även fjällbjörkskog); nordlig; ovanlig. Härjedalen, Hede (golfbanan) 1988-08-15 KS-CO325 (holotyp), 1989-08-23 KS-CO385, 1991-08-29 KS-CO497; 1992-08-18 KS-CO555; Härjedalen, Vemdalen, Björnrike 1991-08-30, 1993-08-25 KS-CO644; Lappland, Tärna, Rönäs 1993-08-18.

Ref: Soop 1990, Soop 1993.

Är förmodligen förbisedd och vanligare än man tror i norrländska björkskogar. Ändringen i velumfärg är uppseendeväckande om kollekten är fräsch och fuktig: brunaktig, eventuellt med oliv komponent hos de unga, rödbrun till vackert röd, t o m tegelröd eller blodröd på de utvecklade fruktkropparna, vinbrun hos de äldsta. Dåliga eller torra kollekter uppvisar bara obestämt mörkbruna velumrester.

I övrigt känns arten igen på den brunröda hattmitten, som kontrasterar mot den ljusare gulgrå kanten. Den är normalt spenslig, men kan undantagsvis bli ganska stor (hatt 8 cm).

***C. (Telamonia) præstigosus* (Fr.)Mos.**

Hatt 2–3 cm; gråbrun till umbra (torkande nötblun), ofta m röd ton i mitten; som ung silkigt trådigt, kant blekt gråbrun, filtig; torr; hygroman; rund till konisk, sedan plan m grund puckel el liten spets.

Fot 4–6 cm × 2–5 mm; slank, jämntjock; gråaktigt köttfärgad, som ung skimrande i violettgrått, m täta gråskära till bruna tofsar; bas gråbrun.

Velum gråskärt, mörknande till brunt m åldern och vid tumning, rikligt; cortina grå.

Lameller gråvioletta till brunvioletta; täml täta (L=46, l=1–2).

Kött mörkt gråviolett; lukt svag som "sjukhus".

Reaktioner: NaOH gulbrun på fotvelum, eljest trivial.

Sporer: 7–8 × 4–4,5 µm, ellipsoida, måttligt vårtiga.

Ekologi: I örtrik gran- och blandskog; sällsynt. Hälsingland, Arbrå, Droppsten 1990-09-08 KS-CO454.

Ref: Moser 1965, Arnold 1993.

En liten svamp med tämligen tjockt velum och blekt violetta färgtoner. Arten liknar en *C. paragaudis* i miniatyr, och betraktades av Fries som en varietet av denna.

C. (*Telamonia*) *fulvescens* Fr. (hjordspindling)

Hatt 2–5 cm; nötbrun till mörkt rödbrun el orangebrun (torkande gulbrun); matt, som ung fint gråfrostig; kant gråbrun, ibland strimmig; torr; hygroman; konisk, sedan välvd m spets el smal puckel.

Fot 4–7 cm × 4–6 mm; ljus beigegul m flera brunröda band, el endast glesa bruna trådar, mörknande från basen.

Velum rostrött till purpurbrunt, täml rikligt till tunt; cortina gråvit.

Lameller kanelbruna; egg ljusare; L=30–32, l=2.

Kött vattnigt beigebrunt, mörknande till gråbrunt.

Reaktioner: NaOH trivial, inkl. fotvelum.

Sporer: 8–10,5 × 5,5–7 µm, ellipsoida till svagt amygdaloida; måttligt vårtiga.

Ekologi: I granskog; ovanlig; ofta sent på säsongen. Uppland, Lidingö, Näset 1987-09-07, KS-CO249, 1991-09-24; Uppland, Värmdö, Brevik 1993-10-03, KS-CO659; Uppland, Bro, Lejondal 1984-09-20; Västergötland, Timmele, Blankared 1989-08-08; Hälsingland, Arbrå, Dropsten 1993-09-08; Jämtland, Hammerdal 1995-09-08 KS-CO725.

Ref: Lange 1938, Arnold 1993, och *C. fasciatus* i Marchand 1985.

En ganska anonym *Telamonia*, slank men undantagsvis med relativt bred hatt. Banden på foten kan vara tydliga, rödaktiga, men ibland är velum tunt, och foten blir bara mer eller mindre köttfärgad. — *C. fulvescens* ss Favre är en annan art med vitt velum och längre sporer.

Referenser

Förkortningar: Fl. Phot.: = Brandrud & al. (1989-94).

R & H: = Ryman & Holmåsen (1984).

Arnold N., 1993: Morphologisch-anatomische und chemische Untersuchungen and der Untergattung *Telamonia* (*Cortinarius*, Agaricales) — Libri Botanici 7, IHW-Verlag.

Bendiksen, E & K., 1993: A red veiled species of *Cortinarius* subgenus *Telamonia*, *C. rubrobileipes* sp.nov. — Windahlia 20: 29-34.

Brandrud T.E. & al., 1989-94: *Cortinarius* Flora Photographica — Härnösand.

Lange J., 1938: Flora Agaricina Danica III — Recato.

Marchand R., 1985: Champignons du Nord et du Midi, del 7, 8. — Soc. Myc. Pyrénées Méditerranéennes.

Melot J., 1979: Eléments de la flore mycologique du Baar I — BSMF 95 (3): 193-238.

Melot J., 1989: Combinationes et taxa nova — Doc Myc 77 : 93-110.

Moser M., 1965: Studien zu *Cortinarius* Fr. Subgen. *Telamonia* Sect. *Armillati* — Schw. Z. Pilzk. 43(8) och 43(9): 113-124 & 129-142.

Moser M., 1967: Neue oder kritische *Cortinarius*-Arten aus der Untergattung *Telamonia* (Fr.) Loud — Nova Hedwigia XIV: 483-518.

Phillips R., 1981: Mushrooms and other fungi of Great Britain & Europe — Pan Books, London.

Ryman S. & Holmåsen I., 1984: Svampar, en Fälthandbok — Interpublishing, Stockholm.

Soop K., 1990: Un nouveau Cortinaire de la bétulaie subalpine — Documents Mycologiques 80: 39-42.

Soop K., 1993: Notes et observations sur les Cortinaires de Suède (suite) — Documents Mycologiques 90: 9-15.

Cortinarius craticius Fr., Härjedalen, Vemdalen 1992-09-06.

Cortinarius heterocyclus Soop, Härjedalen, Hede 1989-08-23.

Cortinarius praestigiosus (Fr.) Mos., Hälsingland, Arbrå 1990-09-08.

Cortinarius fulvescens Fr., Uppland, Värmdö 1993-10-03.